

УДК 81.255.2:82-192(41): 78.01Beatls
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.53-2.30>

*Кушнірова Т. В.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології та перекладу
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

*Чубукова А. О.,
студентка
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПІСЕННОГО ДОРОБКУ АНГЛІЙСЬКОГО ГУРТУ «THE BEATLES»

Анотація. У статті ґрунтовно аналізується творчість відомого британського гурту другої половини ХХ століття «The Beatles», досліджуються стиліові особливості їхньої творчості, ті аспекти, що впливають на сприйняття музичних творів. Упродовж роботи доводиться, що секрет такої популярності, найімовірніше, прихований у новаторстві композицій, які на той час не вписувалися у жоден тогочасний стиль та простоті тексту, що стала близькою кільком поколінням слухачів. У статті всебічно розглядається поняття «психоакустика», що проявляється на рівні взаємозв'язку понять «явище-звук», яка передбачає наявність значної кількості голосних звуків, які виформовують у слухача асоціації з безпечними та приємними подіями чи емоціями. У піснях гурту відсутні різкі перепади звуку, алітерації, а якщо вони і наявні, то сприяють ритмізації пісні та кращому її засвоєнню, що впливає на її неодноразове відтворення. Завдяки поєднанню цих факторів, на нашу думку, ці композиції стали надзвичайно популярними. При дослідженні перекладу пісень гурту українською (перекладач Т.Борсух) та російською (С.Кознов) мовами констатуємо певні розбіжності у текстах перекладу. Перекладачі вдаються до перекладацьких трансформацій, намагаючись повною мірою передати сенс оригіналу. Пісні у російському перекладі часом більш адаптовані до оригіналу (зберігаються реалії та предметні характеристики), у той час як український перекладач прагне якнайкраще вписати текст у музичну форму, часом забуваючи про об'єктно-суб'єктні характеристики, які впливають на виформовування наративу. У роботі обґрунтовано, що українські варіанти пісень гурту були більш милозвучними та фонетично суголосними оригіналу. У статті констатовані конструкції англійської мови, які обома перекладачами передаються дослівно (що є очевидним), проте у мові оригіналу вони несуть більш глибокий сенс, який у тексті перекладу нівелюється.

Ключові слова: «The Beatles», психоакустика, перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, конкретизація, реалії.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть спостерігається помітний розвиток перекладознавчих досліджень, що стосуються музичного мистецтва. Оскільки у світі відбуваються значні глобалізаційні процеси, які впливають на усі сфери людського буття, насамперед на комунікативність, від якої залежить сприйняття того чи іншого акту мовлення. Музичне мистецтво – саме та галузь, яка стрімко розвивається та стає комунікативним містком між різними націями. Ціка-

вість до усвідомлення іншої культури, переданої за допомогою пісенного жанру, наразі є досить популярною та викликає значний інтерес серед представників інших національностей. Феномен популярності різних музичних груп не лише у себе на батьківщині, але й у інших країнах та особливості передачі текстів пісень мовою перекладу зумовлюють **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі існує досить незначна кількість наукових праць, які присвячені перекладу пісенної творчості. Науковці часто досліджують синергетичний зв'язок різних жанрів, зокрема кінематографічного та музичного, проте існують роботи присвячені безпосередньо аналізу трансформацій пісенного жанру (Н.Бідасюк, А.Павлюк, Т.Зарицька, А.Вагапов, Р.Пономаренко, В.Комісаров, Т.Казакова, Й.Франзон, Ш.Боссо, Г.Гельмгольд та ін.).

Формулювання мети статті. Хоча особливості передачі пісенних творів як мовне явище уже не раз ставали предметом дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній філологічній науці, проте ця проблема ще потребує доопрацювання. Тексти відомих пісень входять у чужу культуру і стають популярними. Феномен такого входження і стає темою нашого дослідження, що передбачає окреслення стиліових констант та доміант у тексті оригіналу та особливості їх передачі у тексті перекладу. Тому **метою** нашого дослідження є ґрунтовний аналіз пісень британської групи «The Beatles», розбір психоакустики та переклад цих пісень українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Цікавість до творчості гурту «The Beatles» (1960-1970), одного із найпопулярніших «бендів» другої половини ХХ століття, не згасла й нині. Основний склад групи проіснував близько восьми років, випустивши за цей час 13 альбомів, записаних в Англії, з яких 10 увійшло у «Список 500 найкращих альбомів усіх часів за версією журналу «Rolling Stone»». Перший альбом під назвою «Please Please Me» був опублікований 22 березня 1963 року і увійшов до «Списку 500 найкращих пісень усіх часів за версією журналу «Rolling Stone»» і посів 184 місце. 22 листопада цього ж року вийшов другий альбом «With The Beatles», який посів 420 місце у списку найкращих альбомів за версією журналу «Rolling Stone» (за збіркою 2003 року, адже в перелік 2012 року цей альбом не увійшов). А «Hard Day's Night» – третій студійний альбом британської четвірки, зайняв 307 сходинку у «Списку 500 найкращих альбомів усіх часів за версією журналу «Rolling Stone»». П'ята платівка, яка називається «Help» була випущена 6 серпня

1965 року. До цього альбому ввійшли такі пісні як: «Help», «Ticket to Ride», і пісня, яка лунала в американському радіоєфірі та телебаченні більше 7 мільйонів разів і нині знаходиться на 13 сходинці «Списку 500 найкращих пісень усіх часів за версією журналу «Rolling Stone» – «Yesterday». За результатами досліджень BBC-2, саме ця пісня стала символом ХХ століття. Тринадцятий – останній альбом гурту «The Beatles» був записаний 8 травня 1970 року та випущений під назвою «Let It Be». Цей альбом і нині посідає 392 місце у «Списку 500 найкращих альбомів усіх часів за версією журналу «Rolling Stone», а пісня «Let It Be», що стала улюбленою у багатьох мільйонів людей, знаходиться на 13 сходинці «Списку 500 найкращих пісень усіх часів за версією журналу «Rolling Stone». [1] Аналізуючи ці цифри, можна констатувати: «Щоб здивуватися, потрібна мить, а щоб зробити дивовижну річ, потрібні роки терпіння і наполегливої праці», – Д. Гельвецій [2].

Джон Леннон, Пол Маккартні, Джордж Гаррісон та Рінго Старр, саме ця ліверпульська четвірка досягла значних висот, що навіть через 50 років після розпаду гурту, у кожному куточку світу лунають їхні пісні. У жовтні 1963 року вперше у ЗМІ виникає термін «бітломанія». Підґрунтям цьому стає вихід дебютного альбому «Please Please Me», а також закінчення перших європейських гастролей, після яких натовпи шанувальників почали переслідували музикантів. У подальшому «The Beatles» могли з'являтися на публіці лише під охороною поліції. За рішенням ЮНЕСКО у 2001 році було вирішено призначити всесвітній день «The Beatles» – 16 січня. І нині цей гурт є одним із найпопулярніших, що підтверджується рейтингами у різних авторитетних виданнях.

Дослідники не перестають дискутувати щодо феномену успіху «The Beatles». На нашу думку, успіх гурту виправданий, оскільки існують певні фактори, які забезпечили їхню популярність. Перше, що можна відзначити, це склад гурту: чотири юних та привабливих хлопці, що наразі стало каноном при створенні музичного проєкту. По-друге, це скандали та чутки навколо ліверпульської четвірки, деякі з них не розвінчані й нині, що є ще одним способом досягти популярності. І останнє, найголовніше, прості й нехитрі мелодії цих пісень підкорили серця мільйонів людей і були на слуху у другій половині ХХ століття у кожного. Досліджуючи музичний стиль «The Beatles», хочеться зазначити, що він досить нелінійний. Гурт не дотримується якогось конкретного стилю, їхня творчість змінювалась від альбому до альбому: деякі твори витримані у жанрі рок-н-ролу, у певних є відгуки року. Низка композицій гурту взагалі не вписується у жоден стиль, оскільки їхня нарація є суб'єктивованою, легкою для сприйняття, танцювальною. Тому саме ці композиції вважаються найбільш характерним для гурту та такими, що визначають їхній індивідуальний стиль. Така «несхожість» дозволила зайняти «The Beatles» лідируючі позиції у рейтингах та зацікавити багатомільйонну публіку слухачів.

Ще одним фактором популярності пісень цього гурту є особлива психоакустика (синтез фонетики, фізіології та психолінгвістики), характерна для їхньої творчості. Детально цією темою займався німецький фізик, фізіолог та психолог – Герман фон Гельмгольц у своїй роботі «Відчуття тону як фізіологічна основа теорії музики» («Sensations of Tone» 1863 р.) [3].

Психоакустика нині – це дисципліна, яка вивчає закономірності і особливості сприйняття звуків певним організмом, їхній вплив на людину та її свідомість. Для нашого дослідження важ-

ливим є осмислення зв'язку «явище-звук», оскільки нервова система людини реагує на ці подразники і виформовує умовні рефлекси (певні реакції на звуки та явища). Для прикладу, голосні звуки сприймаються людиною легше, формуючи асоціації з безпечними та приємними подіями або емоціями. Однак шумні приголосні, такі як [б], [п], [д], [т], [з], [с], [д'], [т'], [з'], [с'], [г], [х], [р], [к], [ж], [ш], [дж], [ч], [дз], [ц], [дз'], [ц'], [ф], викликають тривожні почуття у підсвідомості. У англійській мові це [t], [d], [s], [z]. Проривні (вибухові, зімкнені) – приголосні звуки, що створюються в момент прориву струменем повітря повного зімкнення між активним і пасивним мовними органами. Такими є приголосні в українській мові [б], [п], [д], [д'], [т], [т'], [г'], [к], та [к], [г], [р], [б] англійською мовою, які сприймаються швидшими, ніж фрикативні [з], [з'], [с], [с'], [ж], [ш], [г], [х], [в], [ф] українською та [f], [v], [t], [d], [s], [z], [h] англійською [4, с. 10]. Отже гучні звуки, за своїми мовними властивостями стають сильними або ж навіть агресивними. Вибухові приголосні вимагають енергійнішої роботи мовленнєвого апарату, тому на підсвідомому рівні вони викликають асоціації із швидкістю та активністю. Саме тому багато музикантів використовують такий підхід, навіть часом не зовсім усвідомлюючи причин, при створенні власних музичних творів, і гурт «The Beatles» не був винятком.

Класифікація голосних звуків значно легша, ніж приголосних. У англійській мові існує 12 монофтонгів: це незалежні голосні фонемі [j], [i], [e], [x], [r], [p], [l], [v], [h], [a], [e:], [q] та 8 дифтонгів [aɪ], [eɪ], [oi], [aʊ], [oʊ], [ɪq], [Fq], [uq], а в українській мові існує 6 голосних фонем [і], [Е], [І], [А], [О], [У]. [4, с. 12]

Щоб підтвердити правильність нашого твердження звернемося до однієї з найвідоміших пісень «Yesterday» гурту «The Beatles»:

Yesterday All my troubles seemed so far away	Учора Всі мої проблеми здавалися такими далекими
Now it looks as though they're here to stay Oh, I believe in yesterday [5, ст.91]. (Дж. Леннон, П. Маккартні)	А сьогодні я не уявляю свого життя без них О, я вірю у вчорашній день [6]. (Переклад за Т. Борсуком)

Здійснимо фонетичний розбір цього фрагменту:

[ˈjɛstədeɪ]
[ɔ:l maɪ ˈtrʌbls si:md səʊ fa:(r) əˈweɪ]
[naʊ ɪt lʊks əz ðəʊ deɪ(r) hɪə(r) tə steɪ]
[əʊ aɪ bɪˈli:v ɪn ˈjɛstədeɪ].

Як показав аналіз, що при вимові цього тексту з'являється значна кількість голосних звуків [a:], [e], [ə], [ɔ:], [ɪ], [ʊ] та дифтонгів [aɪ], [eɪ], [aʊ], [əʊ], які полегшують сприйняття тексту загалом і викликають приємні емоції у людини. Психологи стверджують, що голосні звуки викликають асоціації зі світлим кольорами, що також впливає на підсвідомість і призводить до приємних емоцій, які відчуває слухач при прослуховуванні цієї мелодії, тому хочеться її прослухати знову і знову [7]. Аналізуючи пісенний доробок ліверпульської четвірки, констатуємо значну кількість голосних фонем, що, на нашу думку, стало однією із причин популярності гурту.

До феномену творчості «The Beatles» зверталися у своїх розвідках і мовознавці, які намагалися здійснити переклад відомих композицій (С. Романькова [8], О. Вагапов [9], С. Кознов [5]). С. Кознов, наприклад, опублікував найбільшу збірку перекладених пісень ліверпульської четвірки. Спробуємо зіставити переклади пісні «Let it be», що були здійснені різними авторами у різний час:

Оригінал	Російський переклад	Український переклад
When I find myself in times of trouble Mother Mary comes to me Speaking words of wisdom, Let it be. [5, ст. 211]	В трудные минуты моей жизни Ко мне приходит Мать Мария И говорит мудрые слова: «Пусть так и будет». [5, ст. 211]	Коли я знайшов себе у важкі часи Діва Марія при- йшла до мене, Говорячи слова мудрі: «Хай буде так» [6].
Дж. Леннон, П. Маккартні	С. Кознов	Т. Борсук

Переклад російською мовою, здійснений С.Козновим, на нашу думку, є більш еквівалентним, оскільки у ньому більш активно застосовуються лексичні трансформації, які для кращої передачі сенсу оригіналу допускаються у художньому тексті. При перекладі «when I find myself in times of trouble» Сергій Кознов використав такі трансформації як вилучення (слова «when» – «когда»), додавання словосполучення «в трудные минуты», а також вилучення словосполучення «I find myself» – «когда я нашёл себя». Уже в першому рядку спостерігаємо застосування трьох перекладацьких трансформацій, що свідчить про скрупульозну роботу перекладача задля досягнення максимального ефекту.

Переклад українською мовою, виконаний Т.Борсуком, дещо відрізняється від російського варіанту перекладу. Авторка, загалом, дотримується способу дослівного перекладу, оскільки намагається якнайточніше передати текст оригіналу. Перекладачка використовує перекладацькі трансформації, зокрема заміну. «Times of troubles» перекладено як «важкі часи», що є досить непоганим еквівалентом. На нашу думку, було б доречніше передати рядок «When I find myself in times of trouble» таким чином: «Коли я переживаю складні часи». Використавши лексичні заміни: «I find myself» – «я опиняюсь», і «times of trouble» – «складні часи», ми і залишили сенс тексту-оригіналу, і використали формулу української мови.

При перекладі українською мовою другого рядка «Mother Mary comes to me», варто б було використати теперішній час, на що вказує форма дієслова у тексті оригіналу, однак в українському перекладі використано минулий час, що, проте, не спотворює зміст вихідного тексту. «Speaking words of wisdom» перекладено російською мовою як «и говорит мудрые слова», однак українською мовою інверсії не відбувається, перекладач зберігає порядок слів, щоб якомога точніше передати сенс. До слова «speaking», на нашу думку, можна підібрати ще кілька влучних еквівалентів: промовляючи, вимовляючи, нарікаючи і т.д., які б у перекладеному тексті краще вписалися у контекст.

Ще один приклад доречності лексичних трансформацій можна спостерігати у композиції «Yellow Submarine» гурту Бітлз:

Оригінал	Російський переклад	Український переклад
So we sailed up to the sun Till we found the sea of green. And we lived beneath the waves In our yellow submarine [5, ст. 116].	Итак, мы поднимались к солнцу До тех пор, пока море не стало зеленым. И жили так под волнами В нашей желтой субмарине [5, ст. 116]	Ми ходили під вітрилом до самого сонця, Поки не знайшли зелене море. Ми жили під хвилями У нашому жовтому підводному човні [6]
Дж. Леннон, П. Маккартні	С. Кознов	Т. Борсук

При перекладі цієї композиції російською мовою були застосовані такі трансформації: конкретизація на межі із заміною («sail» – «подниматься»). Загалом це слово має значення «плыть», «отплывать», «плавать», тобто вживається із морським транспортом. Однак під час перекладу було втрачено англійську частку «up», що є важливим, адже означає напрямок руху, «доверху». Але С.Кознов об'єднав ці два слова і утворилось значення «подниматься». Тож в цьому контексті є два варіанти перекладу: «плыть вверх», або ж, як написав перекладач, «подниматься».

Під час перекладу українською мовою було використано таку трансформацію як конкретизація разом із додаванням слова. «Sail» – «ходити під вітрилом», у даному випадку авторка деталізувала, на якому саме транспорті підіймався ліричний герой, використавши слово «вітрило», що є додаванням.

Також варто розглянути рядок «Till we found the sea of green». Словосполучення «the sea of green» російською мовою перекладено як «зелёное море» і українською мовою теж «зелене море». Однак, денотативне значення слова англійського словосполучення – «суцільна хвиля води, що йде на борт корабля» [10], дещо втрачається, перекладачі застосовують буквальный переклад.

Значне зацікавлення викликає переклад останнього рядка, де мова йде про «submarine» – це може бути як і «підводний човен», так і «субмарина». У російському варіанті перекладач залишає оригінальну назву предмета, в українському варіанті відбувається заміна. Якщо говорити про милозвучність, ритм пісні, про ті явища, що визначають синкретизм музики і поезії, то на нашу думку, варто було б здійснити заміну, але якщо мова йде про збереження автентичності пісні, збереженні того, за що цю пісню люблять в усьому світі, то, на наше переконання, необхідно залишити оригінальну лексему, реалію тексту, яка є визначальним маркером цього просторового локусу.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Гурт «The Beatles» є одним із найвідоміших музичних брендів другої половини XX століття, пісні якого відомі не лише на теренах Британії, але й у інших кутках земної кулі. Їхні альбоми розходились багатомільйонними тиражами, а деякі композиції й нині займають найвищі сходинки у світових музичних рейтингах. Секрет такої популярності, найімовірніше, прихований у новаторстві композицій, які на той час не вписувалися у жоден тогочасний стиль та простоті тексту, що стала близькою кільком поколінням слухачів. Дослідивши психоакустику музичного доробку гурту, можемо констатувати на рівні взаємозв'язку «явище-звук» значну наявність голосних звуків, які виформовують у слухача асоціації з безпечними та приємними подіями та емоціями. У цих піснях відсутні різкі перепади звуку, алітерації, а якщо вони і наявні, то сприяють ритмізації пісні та кращому її засвоєнню, що сприяє її неодноразовому повтору. Пісні групи надзвичайно популярні серед слухачів, які вільно володіють англійською мовою. При перекладі пісень українською та російською мовою (перекладачі – Т.Борсук, С.Кознов) використовуються перекладацькі трансформації, покликані донести до читача іншої культури сенс твору оригіналу. Нами були виявлені, крім численних лексичних трансформацій, певні конструкції, які мали прихований сенс, але при перекладі передавалися буквально, що іноді для представника іншої культури було зрозуміліше, проте повною мірою не передавало зміст конструкції мови-джерела. У деяких випадках, на нашу думку, російський переклад був більш адекватним, залишаючи назви реалій, або ті концепти, які формували змістовий стрижень музичного твору. Проте український переклад був більш милозвучним та таким, де витримувалися усі норми української мови, що є фонетично суголосним оригіналу.

Література:

1. Rolling Stone. 500 Greatest Albums List (2003). URL: <https://www.rollingstone.com/music/music-lists/500-greatest-albums-of-all-time-156826/> (дата звернення: 25.12.2021)
2. Афоризми. URL: <http://aphorism.org.ua/search.php?keyword=%CA%EВ%EE%E4%20%C3%E5%EB%FC%E2%E5%F6%B3%E9> (дата звернення: 25.12.2021)
3. Hermann L.F. Helmholtz. On the Sensation of Tone As a Physiological Basis for the Theory of Music. London: Cambridge University Press. 2009. 576 p.
4. Громова О., Піддубна Л. Теоретична та практична фонетика англійської мови. Дніпро: НМетАУ. 2019. 60 с.
5. Кознов С. Все песни Beatles. Москва: «Терра». 1997. 217 с. URL: http://www.litportal.kiev.ua/2006/11/26/koznov_sergejj_vse_pesni_beatles.html (дата звернення: 25.12.2021)
6. Борсук Т. Переклад пісень «The Beatles». URL: <https://www.muztonic.com/B/64-the-beatles/97-let-it-be/445-let-it-be.html> (дата звернення: 25.12.2021)
7. Покидько О.М. Сприйняття голосних і асоціації. <https://newacropolis.org.ua/theses/aab2dcf6-477b-429b-8978-8510563bb19b> (дата звернення: 25.12.2021)
8. Романькова С. Воздействие песен «Битлз» на английский язык. URL: <https://upload.pgu.ru/iblock/bd8/romantkova.pdf> (дата звернення: 25.12.2021)
9. Вагапов О. Построчный перевод песен «Beatles». Плюсы и минусы. URL: http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/btls-my-art-08.shtml (дата звернення: 25.12.2021)
10. Merriam-Webster. Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/green%20sea> (дата звернення: 25.12.2021)

Kushnirova T., Chubukova A. Features of the translation of the songs of the english band “The Beatles”

Summary. The article thoroughly analyzes the work of the famous British band of the second half of the twenty

th century "The Beatles", explores the stylistic features of their work, those aspects that affect the perception of musical works. Throughout the work, it is argued that the secret of such popularity is probably hidden in the innovation of compositions that at that time did not fit into any contemporary style and simplicity of the text, which became close to several generations of listeners. The article comprehensively discusses the concept of "psychoacoustics", which is manifested at the level of the relationship between the concepts of "phenomenon-sound", which implies the presence of a significant number of vowel sounds that form in the listener associations with safe and pleasant events or emotions. The band's songs do not have sharp changes in sound, alliteration, and if they are present, they contribute to the rhythm of the song and its better assimilation, which affects its repeated reproduction. Due to the combination of these factors, in our opinion, these compositions have become extremely popular. When researching the translation of the band's songs into Ukrainian (translator T. Borsuk) and Russian (S. Koznov) languages, we note some differences in the lyrics. Translators resort to translation transformations, trying to fully convey the meaning of the original. Songs in Russian translation are sometimes more adapted to the original (realities and subject characteristics are preserved), while Ukrainian translators try to fit the text into the musical form as best they can, sometimes forgetting about object-subject characteristics that influence narrative formation. The paper substantiates that the Ukrainian versions of the band's songs were more melodious and phonetically consistent with the original. The article states the constructions of the English language, which are translated verbatim by both translators (which is obvious), but in the original language they have a deeper meaning, which was leveled in the text of the translation.

Key words: The Beatles, psychoacoustics, transformations in translation, lexical transformations, concretization, reality.